

Časopis Sociológia v jubilejním roce 1978

Časopis Sociológia, vydávaný Slovenskou akademií věd, oslavil v uplynulém roce deset let svého trvání. Od samého počátku se zaměřoval na aktuální teoretické i praktické problémy naší sociologie a usiloval o co nejužší spojení s vědeckým komunismem a teoretickými problémy historického materialismu. Jak konstatoval akademik Andrej Sirácky v stati hodnotící vývoj časopisů Sociológia (*Desať rokov časopisu Sociológia*, č. 6. 1978), redakce usilovala o to, aby se v časopisu nepěstovala „věda pro vědu“, ale aby jeho hlavní úsilí bylo zaměřené na přiblížení vědy a výzkumu potřebám společenské, politické a hospodářské praxe“ (s. 465). V současné době profilují časopis především témata vyplývající z Jednotného programu společenských věd, z nichž některá (např. otázky sociální struktury, vývoje socialistické urbanizace na Slovensku, otázky mládeže a sociálního plánování) se v uplynulých letech staly i námětem monotematických čísel.

V ročníku 1978 dominovaly především stati zaměřené k vývoji sociální struktury, řešení národnostní otázky, způsobu života, formování potřeb v socialistické společnosti, tradičně již analyzované problémy vývoje urbanizace na Slovensku a sociálního plánování. Rozsahem menší pozornost byla věnována ryze metodologickým a metodickým problémům, které však byly rozpracovány v kontextu budování ucelené sociologické teorie. Symptomatické jsou v tomto směru zajímavá studie A. Ritomského *Matematika v rozvoji sociologických teorií* (4. 1978) a stať M. Illnera *Současné tendence ve výzkumu využití sociálních ukazatelů v Československu* (2. 1978) pokoušející se tuto problematiku řešit v širším kontextu sociologické výpovědi o společnosti.

Časopis Sociológia reagoval v uplynulém roce na tři významná politická výročí: 30. výročí vítězného Února, desáté výročí vyhlášení Československé federace a 60. výročí vzniku Československé republiky. Tato jubilea byla výzvou k realizaci monotematicky zaměřených čísel, z nichž první, věnované výročí Vítězného února (1. 1978), se zabývalo dynamikou vývoje sociálně třídní struktury v Československu, druhé (5. 1978) přineslo zasvěcenou stať Juraje Zvary o národně politických přeměnách naší společnosti v uplynulých letech a syntetickou studii F. Příkryla *Desať rokov československej socialistickej federácie*, analyzující především důsledky federalizace v oblasti státoprávních vztahů mezi českým a slovenským národem. Charakter monotematického čísla má i číslo 3, převážně věnované otázce formování potřeb v socialistické společnosti.

Problematika změn v sociálně třídní struktuře představuje dlouhodobě sledovaný námět slovenské sociologické produkce. V prvním čísle 10. ročníku časopisu Sociológia jsou uveřejněny stati autorů, kteří se touto problematikou již delší dobu zabývají. Stať F. Charváta *Vývoj sociálně třídní struktury československé společnosti v podmínkách socialistické výstavby* je syntetickým pokusem vyjádřit změny v sociální struktuře vyvolané socialistickými přeměnami naší společnosti. Analyzuje proces anihilace vykořisťovatelských tříd a vrstev i změny v sociálním složení jednotlivých tříd z hlediska typů sociální mobility. Charakteristickým rysem studie je pokus o propojení makrosociálních změn a dynamiky sociálně třídní struktury, vyústující v její kvalitativně nový typ a nový charakter sociální diferenciace. Stať F. Tažkého *Robotnícka trieda v procese budovania socializmu v našej vlasti*, V. Baucha *Zrod družstevných roľníkov — jedna z ciest zblížovania našich národov* a R. Roška *K niektorým aspektom rozvoja československej inteligencie* se zaměřují vždy na určitý aspekt problematiky. Stať F. Tažkého na změny v početním stavu a struktuře dělnické třídy, V. Baucha na strukturaci rolnictva v prvním období budování socialismu v naší vlasti (problematikou družstevních rolníků se autor komplexněji zabývá i ve stati *Zrod triedy družstevných roľníkov a formovanie novej kvality ich vedomia* — 6. 1978) a R. Roška na posílení vnitřní diferenciace inteligence, přičemž vychází především z diferencí mezi faktickým a požadovaným vzděláním, z údajů o počtu a zaměření odborníků a údajů o absolventech vysokých škol.

Monotematické číslo 1 je uvedeno statí akademika V. Cirbese *Vitazný február a revolučné socialistické premeny na Slovensku*. Jsou v ní shrnuty důsledky převzetí moci dělnickou třídou v Únoru 1948 pro vyrovnání českých zemí a Slovenska i dyna-

mický rozvoj slovenského národa: „Převzetí moci dělnickou třídou v Únoru 1948, vznik a upevňování socialistických výrobních vztahů, industrializace Slovenska a kolektivizace zemědělství, kvalitativní změny sociálně třídní struktury i růst životní úrovně lidu vytvořily materiální základ vítězství marxisticko-leninské ideologie ve vědomí širokých mas slovenského lidu. Ve společenském vědomí převládají takové principy socialistického života, jako rovnost materiálních a kulturně vzdělávacích podmínek pro všechny členy společnosti, kolektivní odpovědnost za socialistické vlastnictví, prvořadost celospolečenských zájmů a cílů před zájmy a cíli jednotlivců. Zásadně se mění vztah lidí k práci... Takové progresivní rysy vědomí dělnické třídy, jakými jsou proletářská solidarita, odhodlání k obětem pro společnou věc, třídní a internacionální vědomí... se stávají charakteristickými pro vědomí i praxi ostatních sociálních skupin... V podmínkách socialismu se z bývalých vykořisťovaných slovenských dělníků, nádeníků a kovořolníků, vesnické i městské chudiny stali sebevědomí a vzdělání hospodáři své země.“ (s. 15)

Rozvoj sociálně třídní struktury je námětem statí i v dalších číslech časopisu Sociológia. Například v čísle 2 jsou publikovány celkem čtyři statí více či méně se vztahující k této problematice (L. Pisca, *Sociálna politika a sociálna mobilita*; M. Francisci, *Stieranie rozdielov medzi pracovnými podmienkami tried a vrstiev*; J. Bartko – R. Haspara, *Formovanie socialistického spôsobu života družstevného roľníctva* a informace V. Farkašové *Problematika inteligencie v sovietskej sociologickej literatúre*). Doplnuje je například (v čísle 5) přehledná teoreticko-metodologická studie K. Podolákové *Vplyv sociálno triednej štruktúry na formovanie socialistického spôsobu života*.

Významné místo v uplynulém ročníku časopisu Sociológia zaujímají otázky formování potřeb v socialistické společnosti. V čísle 3 uvedl časopis tři závažné statí, pokrývající problematiku potřeb z hlediska kategoriálního (J. Suchý, *Životné potreby a rozvoj socialistickej spoločnosti*); V. Wagner, *Konfrontácia marxistickej sociologickej koncepcie potrieb*) a fylogenetického (E. Gibarti, *Vznik ľudských potrieb a ich modifikácia vo fylogenéze*). Statí J. Suchého a V. Wagnera programově usilují o zpřesnění kategoriálního aparátu československé sociologie a zabývají se analýzou takových aspektů teorie způsobu života, jakými jsou například uvědomělé a neuvědomělé potřeby, racionální spotřeba, vazba mezi sociálně třídní strukturou, ekonomikou a dynamikou potřeb apod.

Studie V. Wagnera se snaží postihnout nové tendence v buržoazních koncepcích potřeb a zdůrazňuje, že kritické vyrovnání se s buržoazními teoriemi potřeb je nezbytnou součástí práce v marxistické sociologické teorii. Vyrovnává se zejména s těmi autory, kteří nejsou akademickými sociology a psychology, ale vstupují do ideologických a politických zápasů doby. Kriticky reaguje především na dílo Marcuseho, ale i druhořadých autorů, Boetschra, Kniersche, Tilicka, a Kuvačiče, a konfrontuje jejich myšlenky s názory K. Marxe a sovětských autorů.

Kritika buržoazních teorií je i námětem zasvěcené studie J. Houšky *Ke zrodu protirevoluční tradice buržoazní sociologie* (1. 1978), ukazující, jak v dílech A. Comta, H. Spencera a G. le Bona byla provedena destrukce buržoazní demokratického přístupu ke společnosti, jeho hodnot i historického vědomí. Studie reprodukuje kromě jiného hlavní myšlenky méně známé studie G. le Bona *La Révolution française et la psychologie des révolutions* z roku 1912, která představuje radikální odklon od tradice buržoazní demokratické historiografie (Michelet), ostrou kritiku jakobinské diktatury a postupný odklon od hledání makrosociálních příčin a důsledků revolucí k jejich kvazipsychologickému vysvětlení v teorii duše davů.

Z ostatních statí je třeba připomenout zejména dvě studie z oblasti územního plánování a sociologie urbanismu. Zemkovu studii *Vývoj vidieka a mesta v Slovenskej socialistickej republike* (6. 1978), Pašiakovu studii *Sociológia a sociálne plánovanie v územných celkoch* (3. 1978), které se soustřeďují na sociální důsledky urychlené urbanizace Slovenska v uplynulých letech. Stať J. Zemka je doplněna i přehledným kartografickým materiálem. Konkrétní problémy sociálního plánování v územních celcích jsou dokumentovány i v přehledné informaci kolektivu pracovníků Ústavu stavebnictví a architektury SAV *K problematike plánu sociálneho rozvoja okresu Trnava* (4. 1978).

Za přínosné pokládám i poměrně časté zařazování materiálů věnovaných sociální problematice jednotlivých demografických a sociálně demografických skupin. V recenzovaném ročníku jde především o statí L. Piscy *Starí a starší ľudia v rodine a v spoločnosti* (6. 1978) a statí I. Možného *Rodiny pracovné exponovaných partnerů jako sociální a sociologický problém* (4. 1978) zabývající se především problémy způsobu života, profesionálního začlenění a rodinného života vysokoškolsky vzdělaných partnerů. Této problematice je věnována systematická pozornost i v rubrice recenzí.

Spíše na empirické úrovni byly v tomto ročníku projednány otázky sociologie volného času a kultury (J. Majchrák, *Niektoré názory diváka na slovenské filmy*, 4. 1978, a J. Košťová: *O zmenách v štruktúre voľného času v Československu*, 5. 1978).

V rubrice informací je značná pozornost věnována literatuře z vědeckého komunismu. Podobně jako je tomu v Sociologickém časopise, velmi málo se recenzují základní díla soudobé buržoazní sociologie. V recenzované zahraniční literatuře převládají monografie sovětských autorů.

Desátý ročník časopisu *Sociológia* působí sympaticky zejména svou snahou o teoretické uchopení základních sociologických problémů. Z hlediska zpracování mají příspěvky dva charakteristické rysy. Je to především úsilí zpracovat jednotlivé problémy geneticky, se znalostí historických realit a se smyslem pro historicitu sociálních problémů i sociálních funkcí. Preference historicko-logické metody před metodou logicko-historickou je typická pro převážnou část produkce z oblasti sociální struktury a sociologie urbanismu. Druhým rysem, charakterizujícím příspěvky uplynulého roku, je citlivost pro specifikum jednotlivých národních a národnostních tradic, zvláště jednotlivých územních celků. V obou těchto momentech lze spatřovat svěbytný přínos slovenské sociologie.

Jiří Linhart

Sociologičeskije issledovanija

Čtvrtý ročník časopisu *Sociologičeskije issledovanija*, vydávaného Akademií věd SSSR a Institutem sociologických výzkumů, přináší na více než devíti stech stranách zajímavý průřez současnou sovětskou sociologickou produkcí.

Redakce a jednotliví autoři soustřeďují hlavní pozornost na realizaci úkolů vyplývajících pro marxisticko-leninskou sociologii z usnesení XXV. sjezdu KSSS. V širších souvislostech se nad těmito úkoly zamýšlejí T. V. Rjabuškin ve statí XXV. sjezd KSSS a úkoly dalšího rozvoje sociologických výzkumů (2/77). M. N. Rutkevič v článku *Aktuální problémy rozvoje sociální struktury sovětské společnosti ve světle závěrů XXV. sjezdu KSSS* (2/77) a V. E. Kozlovskij ve statí *Rozpracování problémů dialektiky současné epochy v materiálech XXV. sjezdu KSSS* (1/77).

K aktuálním otázkám budování rozvinuté socialistické společnosti v SSSR je zaměřen redakční článek *Velký říjen a současný společenský rozvoj* (4/77), jakož i statí V. M. Čchikvadzeho o nové sovětské ústavě, nazvaná *Charta demokracie a socialismu* (4/77). Informace V. I. Geraseva a S. N. Smirnova *Velký říjen a problémy internacionalismu* seznamuje čtenáře s výsledky vědeckých konferencí k 60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce, které se konaly v Taškentu, Baku, Alma-Atě a Frunze. Otázkami marxisticko-leninské teorie sociálního pokroku v současnosti se zabývá M. B. Mitin (4/77). M. T. Iovčuk a L. N. Kogan nazvali svou statí *Kultura rozvinuté socialistické společnosti a sovětská sociologická věda* (4/77).

Časopis obsahuje celou řadu článků a informací k otázkám *rozvoje sociální struktury sovětské společnosti*, zejména k teoreticko-metodologickým problémům jejího výzkumu. Například G. E. Glezerman se zabývá přeměnami sociální struktury a rozvojem osobnosti v socialismu (2/77), L. N. Kogan sblížením sociálních skupin v oblasti socialistické kultury (2/77), V. I. Starověrov tendencemi proměn sociální struktury zemědělského obyvatelstva SSSR v období rozvinuté socialistické společnosti (2/77), O. I. Škaratan a V. O. Rukavišnikov sociálními vrstvami v třídní struktuře socialistické společnosti (2/77).

O výsledcích všesvazové vědecké konference, konané ve Zvenigorodu, informují čtenáře Z. T. Golenková a G. A. Slezarev v článku *Proměny v sociální struktuře rozvinuté socialistické společnosti* (1/77). Čtvrté zasedání problémové komise „Evoluce sociální struktury socialistické společnosti. Sociální plánování a prognózování“, které se konalo v Budapešti, je obsahem článku Z. T. Golenkové (4/77). Ke stejnému tématu se vztahuje i recenze knihy *Sociální struktura rozvinuté socialistické společnosti v SSSR* od A. V. Bezrukova a V. J. Poletajeva (1/77). Poznatky z výzkumu pracujících Leningradu v letech 1918–1977 jsou uvedeny v článku O. I. Škaratana, O. V. Stakanova a O. V. Filippova *Rysy sociálního rozvoje sovětského pracujícího* (4/77). Dynamikou sociálních proměn obyvatelstva Estonské SSSR v letech 1968–1973 se zabývá informace E. E. Rannika (2/77).